

ЕНЕРГЕТИКА ОБРАЗУ

УДК 82.09

Лідія ХОДАНИЧ,

*доцент, Закарпатський інститут післядипломної педагогічної освіти, кандидат педагогічних наук,
м. Ужгород, Україна*

Анотація. Автор робить спробу вибудування власної концепції художнього образу, пояснення його енергетики, укоріненої в колективному підсвідомому; спираючись на вчення психоаналітиків, доводить, що митець – це своєрідний інтерпретатор «душі тисячоліть». Наголошується на важливості культурного та професійного досвіду митця в процесі творення художнього образу.

Ключові слова: художній образ, енергетика образу, колективне підсвідоме, архетипи колективного підсвідомого, оптимальна організація мистецького твору.

На цей час існує кілька концепцій образу в мистецькому творі, у вітчизняній традиції здебільшого розглядають образ як основу творчості в конкретній галузі мистецтва, специфічну форму відображення. У широкому розумінні – це весь твір, у вузькому – найменша художня «клітина» твору. Вчення Фрейда-Юнга [4; 5], на нашу думку, найбільш точно передає розуміння образу як своєрідного енергетичного згустку, що бере свої початки з підсвідомого. А концепції образу як першопочатку мистецтва, напрацьовані в сучасному літературознавстві, багато в чому піддатні і для інструментарію дослідження інших видів художньої творчості. Адаптація їх до такого завдання і є метою нашої статті.

На думку Г. Клочека, «...вивчення закономірностей функціонування твору як генератора художньої енергії неможливо здійснити без найуважливішого вивчення засобів, які цю енергію генерують» [2, с.18]. У власній концепції виходимо з того, що митець повинен привернути увагу до свого твору, а споживач повинен виділити його твір з-поміж інших на основі наступних критеріїв:

- оригінальність форми;
- оригінальність змісту;
- оригінальність форми і змісту водночас.

Під оригінальністю розуміємо новаторство, небуденність, невідповідність усталеному стереотипу. Іншими словами, зустріч із твором мистецтва – зустріч із відкриттям, твір мистецтва змушує не просто задуматись – він спочатку сколихує емоційно, впливаючи на підсвідоме, а вже звідти – на свідомість, а не навпаки.

До оригінальності форми відносимо індивідуальний стиль, притаманний твору від автора як спосіб вираження; композиціонування з уже відомого чогось свого; винайдення раніше невідомого тощо.

До оригінальності змісту відносимо винайдення автором своєї теми або віднаходження в уже звичній темі незвичної проблеми, а також вираження теми через неповторний образ чи комбінацію їх як елементів неповторного цілого, винайдення проблематики, актуальної для кожного і пов'язаної з конкретним часом, проте водночас і вічної – незалежної від часу і території.

Художній образ, як відомо, наділений своїми особливостями: йому притаманна узагальненість, конкретність, умовність, цілісність, емоційність.

Творчість митця – це вічний пошук гармонії у змісті і у формі, в поєднанні деталей у гармонійне ціле. Працюючи над твором, митець постійно перебуває в ситуації вибору, вибір присутній уже в час визрівання задуму, «проектування» майбутнього твору. Вибір теми, постановка завдань, як і вибір оптимальних засобів, виражають талант митця: «Силу ... таланту засвідчує та невідступність, з якою митець прагне дійти оптимального, найбільш точного варіанта» [2, с. 18].

Завдання митця – передати в конкретному вічне, типове, тому справжній митець – завжди філософ, він через інтуїцію уловлює і передає ієрархію речей, важливу людині, а також виступає виразником гармонійності всесвіту. Іншими словами, віднаходження гармонії у хаосі світу, «зчитування» законів всесвіту – ще одне завдання мистецтва і митця, хоч воно буває не усвідомлене конкретним автором. Інколи, проте, віднайдена автором гармонійність іде в розріз із загальноприйнятою – таких митців називають «бунтарями», «провокаторами», «руйнівниками» усталених норм, їх не розуміють у своєму часі, роблять по-справжньому оцінку їх відкриттів уже згодом, з позиції нових реалій.

Якщо твір, яким митець дивує, виділяється з кола йому подібних, «засвічується» в сприйнятті споживача-реципієнта, то це означає, що в ньому пульсує енергія, здатна викликати резонанс. Свого часу ще Гегель заявляв про «минуций характер мистецтва», що пов'язано з «живучістю» цієї енергії – вона різнотривала. Є твори, що тільки на певний період активізують реципієнта своєю енергією, наприклад, у часи бурхливих змін у суспільстві верх брало мистецтво на догоду суспільним ідеям (яскравим прикладом цього може бути шлягер «Разом нас багато» часів Помаранчевої революції в Україні), з'являлось псевдомистецтво, що хвилювало не менше за високопрофесійні зразки (Проліткульт у постреволюційні часи в СРСР).

Мистецькі твори, виконані великими майстрами, утримують енергію, що йде від авторського підсвідомого, дуже довго, вони ілюструють не тимчасові «модні» ідеї, а базуються на вічних, базових цінностях, базуються на культурних та виховних константах.

У чому ж секрет енергетики образу?

У тому, що образ базується на архетипах колективного підсвідомого, він – виразник закодованої інформації, що міститься у колективному підсвідомому, яка раптом стає зрозумілою, «зчитуваною» завдяки витвореному майстром відображенню. Іншими словами, образ – видима вершина архетипу підсвідомого (а підсвідоме, як відомо, і є середовищем душевної енергії індивіда).

Таким чином, через образ відбувається «розмова» митця і реципієнта на підсвідомому рівні – своєрідний обмін енергетикою.

Зрозуміло, що митець повинен бути наділений сильною енергією підсвідомого, в ідеалі великий митець – харизмат. Історія мистецтва це доводить біографіями авторів.

Здивувати – це: упорядкувати уже відоме людям і подати його по-новому, або ж змінити форму і зміст (тому митець – новатор), а також пристосувати уже винайдену раніше форму до нового змісту чи новий зміст умістити в стару форму (тому митець – продовжувач традицій).

Твір, що не несе нового, вторинний, не цікавий. Вторинність у мистецтві дратує, і дратує тим більше, чим більш обізнаний реципієнт сприймає мистецький твір. Адже саме він зазнає найбільшою мірою розчарування.

Образ повинен задіювати уже відомі стереотипи, установки, моделі поведінки, тобто сітку ідей-констант¹, на яких тримається соціалізація особистості, відбуваються її складні стосунки з навколишнім світом. Образ – своєрідний подразник, дзвінок, від якого ця сітка починає діяти (тому твір мистецтва завжди виховує або провокує реципієнта до дій) [3].

Твір мистецтва здатен створювати і утверджувати нову символіку, «відкривати» через символи код суспільного підсвідомого, таємницю, глибину, що уже з самого початку «захована» завдяки інтуїції та творчим зусиллям автора в образі. У цій глибині зблискує неувимий діамант колективного підсвідомого – архетип. Не можна, однак, не погодитися з К. Юнгом: «Усі психічні струмені у свідомості можуть бути пояснені причинно, але творчі первні, що кореняться у безмежності підсвідомого, назавжди закриті для людського пізнання» [5, с. 121]. Архетип через образ, і тільки так, стає «видимим» нам, через образ «говорить» із нами підсвідоме, передається його енергія.

Шедевральні твори з'являються тоді, коли митець переповнений зсередини цією енергією і переживає стан натхнення, осягаючи дійсність інтуїтивно. Натхнення – це своєрідний підсвідомісний «смерч, який захоплює все, що йому трапляється на шляху, і те, що він викидає назовні, здобуває видимий образ» [5, с.129].

Архетип утілюється в образі різними шляхами.

Спочатку, буває, з'являється словесний образ, який веде за собою добре розгорнуті ідеї-константи, а згодом – зоровий чи звуковий (у творах Т. Шевченка «Катерина», у музиці М. Лисенка за творами Т. Шевченка, «Останній день Помпеї» К. Брюллова). Отже, логічно передбачити, що є образи, які перебувають, умовно кажучи, на різній віддалі від архетипа. Зрозуміло, що найбільш енергетичні мали б бути першими, проте це не завжди так. Історія мистецтва знає багато прикладів, коли не перший, а наступні твори ряду на одну тему були вищими в енергетичному плані. Та й сама енергетика образу не впливає безпосередньо зі складових твору – це скоріше надскладове утворення, що завдячує взаємодії цих складових: «відсвіт»

¹ Ідеї-константи – це судження типу: «Людина мусить працювати», «Необхідно турбуватися про своє здоров'я і здоров'я сім'ї», «Треба мати дах над головою», «Кожен мусить мати і любити свою Батьківщину», «Поважай старших», «Шануй батька-матір» тощо. У кожного народу вони сформовані в прислів'ях, в крилатих виразах, в символах мистецтва.

над словами у тексті, над тонами у музиці, над фарбами і зображенням на полотні.

Очевидним є те, що, за визначенням Г. Клочека, існує «оптимальна організація мистецького твору», яку інтуїтивно відчуває талант, саме вона змушує його переживати муки творчості. І саме вона дозволяє з мінімальними затратами передавати архетипну енергію спочатку твореному образу, а від образу – реципієнту як споживачу мистецького твору. Тут особливу роль відіграє не тільки інтуїція, а й досвід митця – його освіта, опанування мистецькими канонами, вплив на нього засвоєної культури.

Серед образів виділяємо найбільш енергетичні, такі, що вже добре утвердились у свідомості – символи. Наявність у творі символу (хрест, дорога, місяць, сонце, річка, вівця, дерево, ягода-плід, поріг, вікно, вино тощо) завжди означає задіяння в реципієнта кодової системи підсвідомого і культури водночас, які ввібрав у себе кожен символ протягом тягlosti в часі. К. Юнг називає символ «справжнім прадавнім переживанням», «виразом для невідомої сутності», в основі якого – візія-архетип [5, с.127].

Оптимальна організація мистецького твору ще не пояснює, однак, індивідуального стилю автора. Стиль – це щось універсальне, притаманне всім і в усі часи. Як зазначає К. Юнг, «кожна епоха – це як душа окремої людини, у неї свій, особливий, специфічно обмежений стан підсвідомості...» [5, с. 131]. Індивідуальний стиль – це, на нашу думку, складне утворення, що включає в себе «відсвіт» епохи як конкретного часу і досвіду автора, а також його внутрішнього духовного світу, засвоєним культурі. Коли митці заявляють про те, що талант – це лиш один відсоток успіху, а все інше – титанічна щоденна праця (І. Стравінський), мається на увазі саме досвід, без якого неможливо досягти оптимальної організації мистецького твору. Індивідуальний стиль митця виражає як неповторну духовну ауру автора-індивіда, так і неповторну ауру його часу та простору. Індивідуальний стиль – неповторна призма, через яку, заламуючись, проникає образ у світ реципієнта.

Отже, митець – це своєрідний інтерпретатор «душі тисячоліть», яка «шукає себе» у різних способах вираження (Л. Костенко), вона перебуває в архетипах колективного підсвідомого і виражається через образи мистецького твору завдяки таланту як енергії душі, а також набутому власному досвіду автора як механізму інтерпретації дійсності та ідей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гадамер Г. Г. Актуальність прекрасного: Мистецтво як гра, символ і свято / У зб.: Гадамер Г.Г. Герменевтика і поетика: Пер. з нім. – К.: Юніверс, 2001. – С.51-99.
2. Клочек Г. Оптимальна організація літературного твору як чинник його художності / Наукові записки Кіровоградського ДПУ ім. В. Винниченка. Серія «Філологічні науки (літературознавство)». Вип. 94. – Кіровоград, 2011. – С.16-25.
3. Ходанич Л. П. Виховні константи мистецтва: спроба систематизації / Гуманітарні науки, 2008. – №2. – С.164-167.
4. Юнг К. Г. Об архетипах коллективного бессознательного/ Вопросы философии. – 1988. – №1. – С.137-184.
5. Юнг К. Г. Психологія та поезія/ У кн.: Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст./ За ред. М. Зубрицької. – Вид. 2. – Львів, 2002. – С.119-138.

ENERGETICS OF IMAGE

Lidiya KHODANYCH,

*assistant professor, Ph. D. (pedagogics),
Uzhhorod, Ukraine*

Annotation. *The author makes an attempt to construct her own conception of artistic image, to explain its energetics which has its roots in collective subconscious; basing on the teaching of psychoanalysts, she proves that artist is a peculiar interpreter of the «soul of millenniums». The importance of cultural and professional experience of an artist in the process of creating an artistic image is stressed.*

Key words: *artistic image, energetics of image, collective subconscious, archetypes of collective subconscious, optimal organization of the work of art.*